

EDYTA KRZYSZTOFIK

CHARAKTER PRAWA UNIJNEGO
W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI
I SĄDÓW KONSTYTUCYJNYCH PAŃSTW CZŁONKOWSKICH

UWAGI OGÓLNE

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie próba wskazania wzajemnego oddziaływania orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹ oraz sądów konstytucyjnych państw członkowskich UE na kształtowanie się zasad prawa unijnego². Zakres przedmiotowy zagadnienia jest bardzo rozległy, dlatego autorka ograniczy się jedynie do jednego problemu, który wywołuje najwięcej kontrowersji w orzecznictwie obydwu podmiotów – zasady pierwszeństwa prawa unijnego. Kwestia ta była już wielokrotnie poruszana w literaturze w różnych aspektach³.

Dr EDYTA KRZYSZTOFIK – adiunkt Katedry Prawa Unii Europejskiej, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, ul. Spokojna 1, 20-074 Lublin; e-mail: ekrzysz@kul.lublin.pl

¹ Określenie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) wprowadzone zostało na mocy Traktatu z Lizbony. Obejmuje ono Trybunał Sprawiedliwości, sąd oraz sądy wyspecjalizowane. W niniejszym artykule autorka odwołuje się bezpośrednio do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości (TS), dlatego też stosowana będzie jedynie ta nazwa.

² Należy podkreślić, że pojęcie to stosowane jest dopiero po wejściu w życie Traktatu z Lizbony, który powołał Unię Europejską jako homogeniczną organizację międzynarodową. Zniesienie struktury filarowej spowodowało objęcie wszystkich obszarów współpracy jednolitą metodą. Jednocześnie podkreślił, że Unia Europejska wchodzi w całość dorobku Wspólnoty. Dotychczasowe prawo unijne wraz z zasadami jego interpretacji należy zatem nazywać prawem unijnym.

³ Tytułem przykładu należy wskazać: M. K u m m, *Who is the final arbiter of constitutionality in Europe? Three conceptions of relationship between German Federal Constitutional Court and the European Court of Justice*, „Common Market Law Review” 36 (1999), s. 356; A. K u t r a, *Kolizje norm konstytucyjnych i wspólnotowych w ujęciu teoretycznoprawnym*, „Europejski Przegląd Sąd-

Natomiast niniejszy artykuł poświęcony zostanie rozważaniom, czy i w jakim zakresie TSUE oraz sądy konstytucyjne państw członkowskich kierują się wzajemnym orzecznictwem. Udzielenie odpowiedzi na tak sformułowane pytanie wymaga dokonania analizy orzecznictwa TS oraz sądów konstytucyjnych państw członkowskich w okresie od powstania wspólnot do czasów współczesnych. Ze względu na ramy artykułu autorka odwoła się do orzecznictwa sądów konstytucyjnych trzech państw członkowskich: Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (FTK), Włoskiego Trybunału Konstytucyjnego (WTK) i Trybunału Konstytucyjnego RP (TKRP). Wybór podyktowany był wieloma względami.

Po pierwsze – orzecznictwo FTK oraz WTK wskazuje, jak sądy konstytucyjne reagowały na proces kształtowania się zasad prawa unijnego oraz ewolucje w pojmowaniu omawianej zasady. Natomiast TKRP prezentuje stanowisko sądu konstytucyjnego, który odnosi się do już ugruntowanego stanowiska TS.

Po drugie – FTK, WTK i TKRP reprezentują różne podejścia do orzecznictwa TS. TK od pierwszych swoich orzeczeń wykazuje zdolność do poszukiwania rozwiązań kompromisowych. WTK, z wielkim trudem i ograniczonym zapałem, odnosi się do charakteru prawa unijnego zdefiniowanego w orzecznictwie TS. Natomiast TKRP konsekwentnie, we wszystkich swoich orzeczeniach, podtrzymuje jednolite stanowisko do problemu pierwszeństwa prawa unijnego.

Artykuł podzielony zostanie na dwie zasadnicze części. W pierwszej przedstawione będzie ogólnie stanowisko TS wobec charakteru prawa unijnego oraz zasad regulujących jego obowiązywanie. Druga część poświęcona zostanie analizie orzecznictwa wskazanych wcześniej sądów konstytucyjnych.

1. CHARAKTER PRAWA UNIJNEGO WEDŁUG ORZECZNICTWA TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI

Trybunał Sprawiedliwości zdefiniował prawo unijne już w pierwszych orzeczeniach, stanowiąc, że „wspólnota stanowi nowy porządek prawno międzynarodowy, na rzecz którego państwa członkowskie ograniczyły w określonym zakresie swoje suwerenne prawa. Podmiotami tego porządku prawnego są zarówno państwa członkowskie, jak i ich obywatele”⁴. Zgodnie z wskazanym stanowis-

wy” 5 (2007), s. 23; T.T. K o n c e w i c z, *Zasada kompetencji powierzonej Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich*, Warszawa 2009, t e n ż e, *Trybunał Konstytucyjny wobec prawa europejskiego*, cz. I, „Przegląd Sejmowy” 2 (109) 2012, s. 105, t e n ż e, *Trybunał Konstytucyjny wobec prawa europejskiego*, cz. II, „Przegląd Sejmowy” 3 (110) 2012.

⁴ Wyrok z dnia 5 marca 1963 r. w sprawie C 26/62 *Van Gend&Loos*.

kiem, prawo unijne stanowiło nowy porządek w sferze prawa międzynarodowego. To internacjonalistyczne podejście doprecyzowane zostało w orzeczeniu w sprawie *Costa*, gdzie TS oddzielił je od systemu prawa międzynarodowego stanowiąc, że „w odróżnieniu od zwykłych umów międzynarodowych, Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą powołał do życia własny system prawny, który [...] stał się integralną częścią systemu prawnego państw członkowskich i który jego sądy mają obowiązek stosować”⁵. Trybunał Sprawiedliwości podkreślił zatem, że prawo unijne jest niezależnym, autonomicznym systemem prawa, który obowiązuje w sferze prawa krajowego.

Szczególny charakter tego prawa unijnego, a jednocześnie cechy, które różnią go od systemu prawa międzynarodowego, to bezpośrednie obowiązywanie, przez które należy rozumieć bezpośredni skutek, bezpośrednie stosowanie, oraz trzecia kontrowersyjna zasada – pierwszeństwa w stosunku do prawa krajowego.

Pierwszą ze wskazanych cech podkreślił TSUE w cytowanym już orzeczeniu w sprawie *Van Gend & Loos*. Norma, która jest jasna, precyzyjna i bezwarunkowa, stanowi źródło praw lub obowiązków dla UE, państw członkowskich oraz podmiotów indywidualnych. Zasada ta oznacza, że podmioty wskazane powyżej są uprawnione do dochodzenia praw przyznanych im przez normę unijną przed sądem oraz organem administracji. W omawianym orzeczeniu TSUE odniósł się do bezpośredniego skutku norm prawa pierwotnego w płaszczyźnie wertykalnej. Następnie rozciągnął skutek bezpośredni norm prawa pierwotnego również na płaszczyznę horyzontalną, a mianowicie w relacjach między jednostkami⁶. W kolejnych orzeczeniach rozszerzył bezpośredni skutek na akty prawa wtórnego: rozporządzenia⁷, ale również dyrektywy⁸.

⁵ Wyrok z dnia 15 lipca 1964 r. w sprawie *Costa V. ENEL*.

⁶ Wyrok z dnia 8 kwietnia 1976 r. w sprawie C 43/75 *Defrenne v. Sabena*.

⁷ Zob. np.: wyrok z dnia 10 października 1973 r. w sprawie 34/73 *Variola*; wyrok z dnia 5 maja 1977 r. w sprawie 101/73 *Koninklijke Scholten Honig*; wyrok z dnia 17 września 2002 r. w sprawie C 252/00 *Muñoz*.

⁸ Wiele kontrowersji wywołuje problem bezpośredniego skutku dyrektyw. TS odniósł się do tego problemu w wielu orzeczeniach po raz pierwszy w sprawie *Yvonne van Duyn*. Trybunał Sprawiedliwości podkreślił, że dyrektywa może być bezpośrednio skuteczna, jeżeli jej postanowienia są jasne, precyzyjne i bezwarunkowe. Odrębną kwestią jest implementacja dyrektywy. Zasadniczo w początkowych orzeczeniach TS wymagał, aby upłynął termin implementacji, jednakże w orzeczeniu *Marks & Spencer* uznał, że same procedury implementacyjne nie stanowią jeszcze osiągnięcia celu dyrektywy, dlatego jeżeli środki przyjęte przez państwo członkowskie nie są wystarczające do pełnej realizacji celu dyrektywy, jednostce przysługuje legitymacja do powołania się na jej postanowienia przed sądem. Należy jednak podkreślić, że bezpośredni skutek dyrektywy ogranicza się do płaszczyzny wertykalnej i TS zdecydowanie odrzucił skutek w płaszczyźnie. Szerzej zob. np.: R.M. Pał, *Charakter prawa Unii Europejskiej*, [w:] A. Kuś, *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej w zarysie*, red. A. Kuś, Lublin 2012, s. 316-318.

Kolejną zasadę TS zdefiniował w orzeczeniu *Simmenthal*⁹. Oznacza ona, że prawo unijne musi być „całkowicie i jednolicie” stosowane we wszystkich państwach członkowskich od chwili wejścia w życie. Zasada ta jest przede wszystkim kierowana do organów stosujących i stanowiących prawo w państwach członkowskich. Zgodnie z nią ustawodawca krajowy zobowiązany jest do niestanowienia prawa niezgodnego z prawem unijnym. Natomiast sądy krajowe zobowiązane są do ochrony praw, które to prawo przyznaje podmiotom indywidualnym. W ramach swojej władzy dyskrecjonalnej dokonuje on wyboru właściwej normy prawnej.

Trzecia cecha prawa unijnego – pierwszeństwo – podkreślona została pierwszy raz w orzeczeniu cytowanej już sprawy *Costa v. ENEL*. TS uznał, że w przypadku kolizji normy prawa unijnego i krajowego pierwszeństwo ma pierwsza z nich. Jednakże należy dookreślić obszar stosowania obydwu norm. Zasada ta obowiązuje jedynie w zakresie kompetencji UE. Warto w tym miejscu odwołać się do argumentacji TS. Wskazał on, że UE wyposażona została w kompetencje, przekazane jej przez państwa członkowskie w wyniku podpisania traktatów założycielskich. Fakt przekazania połączony był z częściowym ograniczeniem ich suwerenności. Następnie instytucje unijne w granicach powierzonych UE kompetencji, zgodnie z procedurami traktatowymi, stanowią prawo. Cele traktatu mogą być osiągnięte jedynie poprzez pełne i jednoczesne wykonywanie prawa unijnego we wszystkich państwach członkowskich. Trybunał Sprawiedliwości podkreślił, że jednostronne ograniczanie skutku prawnego aktom unijnym ze względu na sprzeczność z prawem krajowym stanowi zagrożenie dla celów traktatowych. W kolejnym orzeczeniu w sprawie *Internationale Handelsgesellschaft* podkreślił, że w przypadku kolizji między prawem unijnym a krajowym, posiada ono pierwszeństwo bez względu na rangę normy krajowej¹⁰.

Zasada pierwszeństwa nie znajduje jednak swojego umocowania traktatowego. Ma ona charakter jurydyczny i dotychczasowe próby stworzenia podstaw norma-

⁹ Sprawa 106/77 *Amministrazione della Finanze dello Stato przeciwko Simmenthal SpA*.

¹⁰ Szerzej na temat ewolucji zasady pierwszeństwa w prawie unijnym zob.: S. Biernat, *Zasada pierwszeństwa prawa unijnego po Traktacie z Lizbony*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 25 (2011), s. 49-61; P. Miklasiewicz, *Zasada pierwszeństwa w krajowych porządkach prawnych według orzecznictwa ETS i Sądu I Instancji*, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Zespół orzecznictwa i studiów, 2005, <http://www.trybunal.gov.pl/epublikacje/download/PIERWSZENSTWO.pdf> [dostęp: 5.09.2014]; B. Banaszkievicz, *Węzłowe problemy w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Zespół orzecznictwa i studiów*, 2003, http://www.trybunal.gov.pl/epublikacje/download/Trybunal_sprawiedliwosci.pdf [dostęp: 5.09.2014].

tywnych zakończyły się niepowodzeniem¹¹. W obecnym Traktacie Lizbońskim zrezygnowano z takiego rozwiązania i jedyne odwołanie do omawianej zasady znajduje się w deklaracji nr 17 dołączonej do Traktatu. Zawiera ona opinię Służby Prawnej Rady, zgodnie z którą pierwszeństwo prawa unijnego stanowi podstawową zasadę, która jest nieodłącznie związana ze szczególną naturą Unii Europejskiej. Odwołano się w niej do ugruntowanego, wskazanego wcześniej, orzecznictwa TS. Należy zatem przyjąć, że te postanowienia nie zmieniają dotychczasowego znaczenia i pozycji zasady pierwszeństwa prawa unijnego¹².

Przedmiotem rozważań TS we wskazanych orzeczeniach nie jest samo umocowanie do przekazania kompetencji. Odwołuje się on do stanu po podpisaniu traktatów założycielskich, kiedy to państwa przekazały określone kompetencje UE i w ich granicach podejmuje konkretne działania. System prawny UE powstał w wyniku czynności prawotwórczej realizowanej w obszarze kompetencji przekazanych UE. W każdym z orzeczeń, które wskazano w opinii prawnej na temat zasady pierwszeństwa, TS podkreśla, że unijny system prawny powstał w granicach kompetencji przekazanych oraz zgodnie z procedurami i na podstawie systemu instytucjonalnego powołanego w traktatach założycielskich. Następnie odwołują się do zasady lojalności, TS stanowi, że państwa członkowskie zobowiązały się do podejmowania wszelkich działań, które zagwarantują osiągnięcie celów unijnych. Przywołując początki integracji europejskiej, państwa członkowskie powołując do życia organizację, wyposażyły ją w określone kompetencje oraz stworzyły system instytucjonalny i procedury stanowienia prawa, jak również TS, który czuwa nad ich właściwym wykonywaniem. Tak ugruntowane stanowisko wskazuje, że rozważania TS dotyczące charakteru prawa unijnego oraz wykładnia zasad obowiązywania tego prawa rozpoczynają się wraz z powstaniem UE (wcześniej WE). TS odnosi się do tych kompetencji, które państwa przekazały UE w traktatach założycielskich oraz traktatach zmieniających i uzupełniających. Jego obowiązkiem jest zatem czuwanie nad właściwym wykonywaniem kompetencji przekazanych UE. W tym zakresie kontroluje sama UE w procesie prawotwórczym. Ponadto to TS określa zasady stosowania tego prawa oraz jego pozycję w systemach państw członkowskich w takim zakresie, aby cele unijne były jednolicie i efektywnie osiągnięte we wszystkich państwach członkowskich.

¹¹ Jedynym traktatem, który podjął ryzyko unormowania zasady pierwszeństwa prawa unijnego wobec prawa krajowego, była Konstytucja dla Europy w art. I-6. Nie został on ratyfikowany przez wszystkie państwa członkowskie. Szerzej zob. np.: P. J u s t y Ń s k a, *Między supremacją a pierwszeństwem prawa unijnego. Jedność w różnorodności*, [w:] *Unia Europejska: zjednoczeni w różnorodności*, red. C. Mik, Warszawa 2012, s. 132-135.

¹² J. B a r c z, *Główne reformy strukturalne ustroju Unii Europejskiej*, [w:] *Traktat z Lizbony. Główne reformy ustrojowe Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2008, s. 64.

2. CHARAKTER PRAWA UNIJNEGO WEDŁUG ORZECZNICTWA TRYBUNAŁÓW KONSTITUCYJNYCH PAŃSTW CZŁONKOWSKICH

Stopniowe precyzowanie zasad obowiązywania prawa unijnego przez TS wywierało wpływ na orzecznictwo sądów konstytucyjnych. Należy jednak analizować je w kontekście konkretnego etapu w procesie integracji europejskiej.

Pierwsza grupa orzeczeń przypada na I okres integracji, kiedy to przyjęto trzy traktaty założycielskie¹³, a TS stopniowo precyzował charakter prawa unijnego oraz zasady jego obowiązywania: bezpośredni skutek, stosowanie oraz zasadę pierwszeństwa, która wyznacza zakres ich realizacji. W tym okresie również sądy konstytucyjne poszukiwały odpowiedzi na pytanie, jaka jest pozycja tego prawa w systemie krajowym.

Druga grupa orzeczeń związana jest już z powstaniem Unii Europejskiej oraz rozszerzeniem kompetencji UE na obszary wykraczające poza *stricte* gospodarcze kwestie. Warto już w tym miejscu podkreślić, wyprzedzając analizę orzecznictwa, że ten okres cechuje zmiana dotychczasowego kompromisowego stanowiska, które reprezentowały sądy konstytucyjne.

2.1. CHARAKTER PRAWA UNIJNEGO W ORZECZNICTWIE SĄDÓW KONSTITUCYJNYCH NIEMIEC I WŁOCH

Charakter prawa unijnego zdefiniowany w orzeczeniach TS zasadniczo znalazł akceptację w orzecznictwie sądów konstytucyjnych. FTK wielokrotnie powoływał się w swoich orzeczeniach na stanowisko TS w sprawie *Costa v. ENEL*. Tytułem przykładu należy wskazać orzeczenie z 1967 r. w sprawie dotyczącej możliwości wniesienia skargi konstytucyjnej wobec dwóch rozporządzeń unijnych. FTK podkreślił, że „akty prawne wydawane przez organy EWG w ramach ich kompetencji traktatowych stanowią samodzielny porządek prawny, którego normy nie są ani normami prawa międzynarodowego, ani normami prawa wewnętrznego państw członkowskich”. Ponadto wprost powołał się na stanowisko TS, podkreślając, „jak wskazuje ETS, prawo wspólnotowe to dwa samodzielne, odrębne porządki prawne”¹⁴.

¹³ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą, Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej.

¹⁴ Orzeczenie Pierwszego Senatu FTK z dnia 18 października 1967 r., BvR 248/63 i 216/67, BVerfGE t. 22, s. 293 i n. Wybrane fragmenty orzeczeń sądów konstytucyjnych wraz z komentarzem opracowane zostały w: *Relacje między prawem konstytucyjnym a prawem wspólnotowym*

Potwierdzeniem charakteru prawa unijnego jest stworzenie odrębnego systemu ochrony prawnej i przyznanie nie tylko podmiotom prawa międzynarodowego, ale również jednostkom prawa do zaskarżania aktów organów unijnych. Ponadto jedynym podmiotem kompetentnym do określania kwestii obowiązywania unijnego systemu prawnego oraz do dokonywania jego wykładni jest TS¹⁵. Sądy krajowe, które są właściwe do rozstrzygania sporów na podstawie prawa unijnego, zobowiązane/uprawnione są do zwrócenia się z pytaniem prejudycjalnym do TS. Nawiązując za zasady bezpośredniego stosowania prawa unijnego, FTK podkreślił, że o tym czy istnieje sprzeczność normy podkonstytucyjnej z normą prawa unijnego, decydują sądy orzekające w sprawie. Taka kwestia nie może być przedmiotem pytań prawnych do FTK¹⁶. Ponadto uznał, że niedopuszczalne są pytania prawne w przedmiocie konstytucyjności przepisów unijnych, jeżeli TSUE w drodze wykładni przyjmie, że nie mają one zastosowania w sprawie rozpatrywanej przez sąd niemiecki¹⁷.

Zasady unijnego prawa opisane powyżej w pełni akceptowane były w orzecznictwie FTK. Jedynie w charakterze przykładu należy wskazać orzeczenie FTK w sprawie *Kloppenburg*, w którym zajął on całkowicie odmienne stanowisko niż Federalny Trybunał Finansowy. Przedmiotem orzeczenia był bezpośredni skutek dyrektyw. Uznał on, że „jedynie w przypadku niewłaściwej implementacji dyrektywy przez państwo członkowskie, zwłaszcza w przypadku niedochowania terminu transpozycji dyrektywy, ETS przyznaje podmiotom indywidualnym prawo powoływania się na dyrektywę przed sądami krajowymi przeciwko sprzecznym z nią przepisom prawa narodowego, o ile zobowiązania państwa określone w dyrektywie są jasno sformułowane i bezwarunkowe i dlatego mogą być zastosowane także bez wydania krajowego aktu transpozycji. Uznanie przez ETS możliwości bezpośredniego powołania się na dyrektywy przez podmioty indywidualne nie prowadzi w istocie do rozszerzenia kompetencji prawotwórczych Wspólnoty, lecz służy zapewnieniu skuteczności, zgodnie z wymogami państwa prawnego, zobowiązań państwa członkowskiego wynikających z dyrektywy”¹⁸.

w orzecznictwie trybunałów konstytucyjnych państw Unii Europejskiej, red. B. Banaszkiwicz, P. Bogdanowicz, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Zespół orzecznictwa i studiów, 2006, http://www.trybunal.gov.pl/epublikacje/download/EUROPA_2006.pdf [dostęp: 5.09.2014].

¹⁵ Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 29 maja 1974 r., BvL 52/71 (*Solange I*), BverfGE t. 37, s. 271 n.

¹⁶ Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 9 kwietnia 1971 r., BvR 225/69, BverfGE t. 31, s. 145 n.

¹⁷ Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 5 lipca 1967 r., 2 BvL 29/63, BverfGE t. 22 s. 134 n.

¹⁸ Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 8 kwietnia 1987 r., BvR 687/85, BverfGE t. 75, s. 223 n.

Odmienne stanowisko w tym zakresie prezentował WTK. Warto odwołać się w tym miejscu do orzeczenia w sprawie *Costa v. ENEL*¹⁹. Włoski Trybunał Konstytucyjny uznał, że relacje między normami unijnymi i krajowymi są identyczne jak związki między dwoma źródłami prawa o tej samej mocy prawnej. Podkreślił, że umowa międzynarodowa ma taką samą rangę, jak ustawa włączająca ją do systemu krajowego. Tym samym konflikt między nimi należy rozstrzygnąć zgodnie z zasadą *lex posterior derogat priori*. Warto zauważyć, że WTK podkreślił również, że nie jest wykluczone, aby „państwo, które raz zgodziło się na ograniczenie swojej suwerenności, mogło w przyszłości uchwalić ustawy cofającej to ograniczenie”. Stanowisko TS wyrażone w orzeczeniu *Costa v. ENEL* wywarło wpływ na późniejsze orzeczenie WTK, który przyznał, że „obowiązkiem państw członkowskich EWWiS nie jest uczynienie wspólnotowego porządku prawnego częścią prawa krajowego, lecz zapewnienie mu skuteczności w porządku wewnętrznym”²⁰. Odmienne stanowisko w porównaniu z FTK prezentował on w kontekście zasad stosowania tego prawa. W sprawie *Sociata UNIL-IT, Sociata Ariete* uznał wprawdzie „przewagę” prawa unijnego, ale zastrzegł, że w przypadku kolizji norm krajowych i unijnych sąd właściwy dla przedmiotu sporu może samodzielnie wyłączyć stosowanie normy krajowej niezgodnej z prawem unijnym, jeżeli obowiązywała przed wejściem w życie danej normy unijnej. Inaczej w przypadku, gdy norma krajowa jest późniejsza w stosunku do niej, wtedy o jej niestosowaniu decyduje właściwy organ²¹. Zasadnicza zmiana w podejściu WTK do pozycji prawa unijnego w systemie krajowym nastąpiła w orzeczeniu w sprawie *Granital*. Włoski Sąd Konstytucyjny zaakceptował odrębny charakter prawa unijnego oraz uznał zasady bezpośredniego skutku i stosowania, jak również konsekwencje związane z ich wykonywaniem.

Powyższe rozważania wskazują, że pierwsze orzeczenia sądów konstytucyjnych koncentrowały się przede wszystkim na określeniu pozycji prawa unijnego w systemie krajowym. Akceptują zasadniczo stanowisko TS w zakresie charakteru prawa unijnego oraz zasad jego obowiązywania. Argumentacja, którą należy zauważyć we wskazanych powyżej orzeczeniach, opiera się na koncepcji przekazania kompetencji UE oraz uznaniu, że system prawny powstały w granicach przekazanych kompetencji podlega kontroli wykonywanej przez TS.

¹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 lutego 1964 r., 14/1964, GC 1964 r., s. 129 n.

²⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 grudnia 1965 r., 98/1965, GC 1966 r., s. 198 n.

²¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 grudnia 1977 r., 163/1977, GC 1977 r., s. 1524 n.

2.2. PIERWSZEŃSTWO PRAWA UNIJNEGO NAD KONSTYTUCJĄ

Nowe podejście do problemu zasad stosowania prawa unijnego powstało w związku z drugą płaszczyzną stosowania zasady pierwszeństwa, mianowicie relacją konstytucja–prawo unijne. Przedmiotem dyskusji była kontrola zgodności z konstytucjami państw członkowskich prawa unijnego. W tym przypadku należy wskazać odmienne podejście sądów konstytucyjnych. Przede wszystkim zmienia się spektrum rozważań. Sądy konstytucyjne analizują problem przekazania kompetencji w innej perspektywie. Odmienne niż w poprzednio wskazanych orzeczeniach, a także inaczej niż TS podkreślają zależność między przekazaniem kompetencji a strukturą zasad konstytucyjnych oraz pozycji tej zasady w systemie zasad ustrojowych państw członkowskich.

2.2.1. ORZECZNICTWA TK W PIERWSZYM OKRESIE ROZWOJU UNII EUROPEJSKIEJ

Po raz pierwszy FTK zmierzył się z problemem wpływu prawa unijnego na postanowienia Ustawy Zasadniczej (UZ) w związku z ochroną praw podstawowych. W orzeczeniach w sprawie *Solange I*, FTK podkreślił, że: „Konstytucyjne upoważnienie do «przeniesienia praw zwierzchnich na instytucje międzynarodowe» (art. 24 UZ) musi być interpretowane w kontekście całej regulacji konstytucyjnej. Upoważnienie to nie otwiera drogi do zmiany zasadniczej konstrukcji porządku konstytucyjnego, na której opiera się jego tożsamość, bez zmiany tekstu konstytucji, jedynie poprzez ustawodawstwo instytucji międzynarodowych”. W sentencji, odwołując się do art. 24 UZ, podkreślił, że zakres kompetencji, które mogą być przeniesione na organizację międzynarodową, nie może naruszać istoty konstytucji, zasad decydujących o tożsamości porządku konstytucyjnego²². Samo umocowanie do przeniesienia kompetencji nie jest zatem wystarczającą podstawą do bezwarunkowego przyjęcia zasady pierwszeństwa, ponieważ musi być ono zgodne z podstawowymi zasadami konstytucyjnymi. W tym konkretnym przypadku FTK wskazał ochronę praw podstawowych, jako jedną z fundamentalnych zasad prawa niemieckiego, która nie może być relatywizowana przez prawo unijne. Warto jednak podkreślić, że FTK w sprawie *Solange II* odniósł się bezpośrednio do zasady pierwszeństwa podkreślając, że cytowana norma konstytucyjna „umożliwia przyznanie umowom międzynarodowym przenoszącym prawa zwierzchnie na instytucje międzynarodowe oraz prawu stanowionemu przez takie in-

²² R. Arnold, *Orzecznictwo niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego a proces integracji europejskiej*, „Studia Europejskie” 1 (1999), s. 99-100.

stytucje pierwszeństwa w obowiązaniu i stosowaniu przed prawem wewnętrznym RFN”. Jednocześnie ograniczył zarówno możliwość przeniesienia, jak i pierwszeństwa prawa organizacji międzynarodowych. Zaznaczył, że „nie może ono naruszać ładu konstytucyjnego RFN przez podważenie jego podstawowej konstrukcji, konstytuujących go zasad. Należą do nich w szczególności zasady prawne leżące u podstaw konstytucyjnego unormowania praw podstawowych”.

W omawianych powyżej orzeczeniach FTK uznał częściowo zasadę pierwszeństwa, jednakże wskazał, że nie jest ona niepodważalna. Ingerencja prawa unijnego w zasady fundamentalne Niemiec – zasadę ochrony praw podstawowych – stanowi podstawę kontroli konstytucyjności tego prawa przez FTK.

Należy jednak zauważyć, jak FTK rozwiązał omawiany problem. W pierwszym z nich FTK podkreślił, że ochrona praw podstawowych na poziomie wówczas wspólnoty nie jest wystarczająca w odniesieniu do poziomu gwarantowanego przez UZ. W związku z tym na straży tych praw stoi gwarant w postaci kompetencji FTK. „Dopóki [solange] proces integracyjny we Wspólnocie nie jest na tyle zaawansowany, iżby prawo wspólnotowe zawierało ustanowiony przez organ typu parlamentarnego, wiążący katalog praw podstawowych, odpowiadający katalogowi zawartemu w niemieckiej UZ, dopuszczalne i konieczne jest przedstawienie Federalnemu Sądowi Konstytucyjnemu przez sąd niemiecki, po uprzednim uzyskaniu orzeczenia prejudycjalnego ETS, pytania prawnego w zakresie, w jakim sąd pytający twierdzi, że kwestionowany przepis prawa wspólnotowego odnoszący się do sprawy rozstrzyganej przez ten sąd, interpretowany zgodnie z orzeczeniem ETS, nie może być zastosowany przez niemiecki sąd z powodu kolizji z którymś z praw podstawowych zagwarantowanych w UZ”. Warto w tym miejscu zauważyć, że odpowiedzią TS na wskazane tezy było nie tylko odwołanie się do ochrony praw podstawowych jako ogólnej zasady prawa unijnego, ale doprecyzowanie zasady, poprzez określenie katalogu praw i wolności, które zaowocowały rozwojem unijnego systemu ochrony praw podstawowych²³.

Modyfikację omawianej powyżej sentencji wyraził FTK w orzeczeniu w sprawie *Solange II*. Podkreślił, że „Dopóki [solange] Wspólnoty Europejskie generalnie zapewniają, w szczególności poprzez orzecznictwo ETS, skuteczną ochronę

²³ Nie ulega wątpliwości, że rozwój unijnego systemu ochrony praw podstawowych zapoczątkował TS. Począwszy od orzeczenia w sprawie *Sauder* (C 26/69), następnie *Internationale Handelsgesellschaft mbH przeciwko Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* (C 11/70), *Nold* (C 4/73), sukcesywnie wprowadzał on ochronę praw podstawowych do unijnego porządku prawnego. Ugruntowane stanowisko TS znalazło swoje odzwierciedlenie w traktatach zmieniających i uzupełniających traktaty założycielskie. Szerzej zob. np.: E. Krzysztofik, *Ewolucja wspólnotowego systemu ochrony praw człowieka*, „Studia Prawnicze KUL” 2 (34) 2008, s. 33-52.

praw podstawowych w stosunku do władzy zwierzchniej Wspólnot, w istocie równą niewzruszalnej ochronie praw podstawowych wynikającej z niemieckiej UZ, a zwłaszcza generalnie poręczając nienaruszalność istoty praw podstawowych – dopóty FSK nie będzie już wykonywać swoich kompetencji w odniesieniu do kwestii dopuszczalności stosowania pochodnego prawa wspólnotowego funkcjonującego jako podstawa prawna działań niemieckich sądów lub organów administracji na obszarze władzy zwierzchniej RFN, a tym samym nie będzie badać zgodności pochodnego prawa wspólnotowego z gwarancjami praw podstawowych zawartymi w UZ”. Należy podkreślić, że FTK uznał, iż poziom ochrony praw podstawowych we wspólnotach jest tożsamy z tym, jaki wynika z UZ. Wprawdzie nie został stworzony jednolity katalog chronionych praw i wolności, to standardy ich ochrony były wystarczające. Tym samym uznał, że ochrona sprawowana przez TS jest wystarczająca i (podobnie jak w *Solange I*) warunkowo powierzył ten obszar kompetencji, ograniczając w tym zakresie własne. Arnold ten mechanizm określił, jako „funkcjonalna substytucja” – powierzenie ochrony jednej ze sfer niezastąpalnej esencji instytucji unijnej TS. Warunkiem jednak jest stworzenie standardów tożsamyh z tymi, jakie gwarantuje UZ. Substytucja ta jest możliwa, mimo że ochrona tych praw została zapewniona przez ogólne niepisane zasady prawne. Sformułowanie, którym posłużył się FTK (*solange*), świadczy o tym, że jest on władny do kontroli, czy poziom ochrony tych praw jest wystarczający. Odwołanie się do praw krajowych wymaga zatem naruszenia ogólnej natury tych praw²⁴. Wskazane stanowisko potwierdził FTK np. w sprawie *Maastricht*, określając ją jako „swego rodzaju kooperację”²⁵, czy w sprawie dotyczącej rynku bananów, kiedy to podkreślił swoją kompetencję w zakresie badania prawa unijnego z UZ pod kątem praw podstawowych tylko wtedy, gdy poziom ochrony tych praw na poziomie TS „uległby takiemu obniżeniu, że nie odpowiada niezbędnemu standardowi ochrony według UZ”²⁶.

Należy zauważyć, że FTK zdefiniował w sposób odmienny od stanowiska TS zasadę pierwszeństwa, jednakże przeniósł swoje kompetencje warunkowo na TS. W tym przypadku można mówić o kompromisie między stanowiskiem FTK i TS.

Podobną opinię wyraził w tym przedmiocie WTK. Jego podejście do problemu pierwszeństwa uległo diametralnej zmianie – od całkowitego odrzucenia pierwszeństwa po jego akceptację, łącznie z określeniem jej granic. W literaturze wska-

²⁴ Arnold, *Orzecznictwo niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego*, s. 101.

²⁵ Wyrok Drugiego Senatu FTK, z dnia 12 października 1993 r., 2 BvR 2134, 2159/92, BVerfGE t. 89, s. 155 n.

²⁶ Wyrok Drugiego Senatu FTK z dnia 7 czerwca 2000 r., 2 BvL 1/97, BVerfGE t. 102, s. 147 n.

zuje się trzy etapy: pierwszy, który trwał w latach 1964-1973, drugi – 1973-1984, trzeci – po 1984 r.²⁷

Stanowisko WTK w pierwszym okresie odzwierciedla orzeczenie w przywołanym już orzeczeniu w sprawie *Costa*, w którym całkowicie odrzuca pierwszeństwo prawa unijnego, przyznając mu rangę prawną równą prawu krajowemu. Trybunał Sprawiedliwości uznał omawiany wyrok za niezgodny z podstawowymi zasadami prawa unijnego, zwłaszcza zasadą pierwszeństwa.

Drugi etap rozpoczyna się od zmiany stanowiska, wyrażonej w orzeczeniu w sprawie *Frontini*. Sąd konstytucyjny zaakceptował zasadę pierwszeństwa, jednak prawo to nie może naruszać podstawowych zasad włoskiego porządku prawnego lub niezbywalnych praw jednostki. „Wykluczona jest kontrola konstytucyjności rozporządzeń wspólnotowych przez Sąd Konstytucyjny, a także ocenianie ich na podstawie wymagań, które z mocy Konstytucji odnoszą się wyłącznie do ustaw oraz aktów zrównanych z ustawą wydawanych przez państwo włoskie i poszczególne regiony. [...] Jednakże gdyby w praktyce próbowano nadać art. 189 [249] TWE aberracyjną interpretację, włoski SK mógłby ocenić, czy zachowana jest zgodność samego Traktatu z zasadami i prawami podstawowymi wyrażonymi w Konstytucji”.

Trzeci okres to podejście WTK wyrażone w sprawie *Granital*²⁸. Uznał on zasadę prymat stanowiąc, że: „Obowiązuje domniemanie zgodności prawa krajowego z prawem wspólnotowym, która może być osiągnięta poprzez odpowiednią wykładnię prawa krajowego. W razie sprzeczności, której nie da się usunąć w taki sposób, normy prawa wspólnotowego mają pierwszeństwo – bez względu na czas wprowadzenia – i są stosowane przez sądy powszechne i administracyjne”. Zaakceptował również w pełni zasadę bezpośredniego skutku prawa unijnego: „Badanie zgodności przepisów krajowych z rozporządzeniem EWG należy do kompetencji sądów właściwych do stosowania tych przepisów także wówczas, gdy w państwie istnieje odrębne sądownictwo konstytucyjne”. Podobnie jak FTS, również WTK zastrzegł, iż zasada pierwszeństwa jest ograniczona w zakresie podstawowych zasad systemu konstytucyjnego oraz ochrony praw jednostki. Należy wskazać tu przede wszystkim demokratyczny, republikański porządek ustrojowy. W odniesieniu do praw podstawowych należy przyjąć, że zgodnie z omawianym orzeczeniem, jest możliwe zaakceptowanie pierwszeństwa prawa unijne-

²⁷ P a l, *Charakter prawa Unii Europejskiej*, s. 331-332.

²⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 5 czerwca 1984 r., 170/1984, GC 1984, s. 1098.

go pod warunkiem, że na poziomie UE stworzony zostanie system ochrony praw podstawowych co najmniej taki, jaki wynika z konstytucji Włoch²⁹.

2.2.2. ZASADA PIERWSZEŃSTWA W ORZECZNICTWIE SĄDÓW KONSTYTUCYJNYCH PO 1992 R.

Należy zwrócić uwagę, że WTK, podobnie jak FTK, zawarł praktyczny kompromis w zakresie wpływu prawa unijnego na prawa podstawowe. Jednakże w tym miejscu pojawia się nowy problem, który charakterystyczny jest dla dalszego procesu integracji europejskiej. Kolejne traktaty: Traktat o Unii Europejskiej³⁰, Traktat Amsterdamski³¹, Traktat Nicejski³², nieratyfikowany TK³³ oraz najnowszy Traktat z Lizbony³⁴ przyniosły nową już niekompromisową linię orzecznictwa sądów konstytucyjnych. Postanowienia wskazanych traktatów rozpoczęły nowy etap wzajemnej współzależności państw członkowskich. Przedmiot współpracy zaczął obejmować nie tylko sprawy gospodarcze, ale również politykę zagraniczną, sprawy wewnętrzne oraz nowe polityki³⁵. Aktualne podejście do zagadnienia pierwszeństwa prawa unijnego należy konsekwentnie wskazać na podstawie stanowisk sądów konstytucyjnych państw założycielskich. Warto również odwołać się do orzecznictwa sądów konstytucyjnych państw nowo przyjętych.

Konsekwentnie rozważania dotyczące zasady prymatu rozpoczynają od pojęcia kompetencji oraz ich zakresu. Następnie odnoszą się do problemu wykładni prounijnej, która jest konsekwencją zasady pierwszeństwa.

Doprecyzowanie dotychczasowego stanowiska sądów konstytucyjnych odnośnie do zakresu kompetencji UE należy wskazać w orzeczeniu FTK w sprawie

²⁹ Z. Witkowski, *Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch w aktualnej fazie jego przemian 1989-2004*, Toruń 2004, s. 448.

³⁰ Traktat o Unii Europejskiej, podpisany w Maastricht w dniu 7 lutego 1992 r., OJ 191 z 29 lipca 1992 r., z późn. zm. Tekst skonsolidowany: O J C 325 z dnia 24 grudnia 2002 r.

³¹ Traktat zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre inne akty (Traktat amsterdamski), podpisany w Amsterdamie w dniu 2 października 1997 r., OJ C 340 z dnia 10 listopada 1997 r.

³² Traktat zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre inne akty (Traktat nicejski), podpisany w Nicei w dniu 26 lutego 2001 r., OJ C 80/1 z dnia 10 marca 2001 r.

³³ Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany dnia 29 października 2004 r., [w:] J. B a r c z, *Przewodnik po Traktacie Konstytucyjnym wraz z tekstem*, Warszawa 2005.

³⁴ Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., Dz. Urz. UE C306 z 17 grudnia 2007 r.

³⁵ Szerzej zob.: T. S i e n i o w, *Geneza i rozwój procesów integracyjnych w Europie po II wojnie światowej*, [w:] *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej w zarysie*, s. 25-72.

Maastricht, gdzie sformułował on pojęcie „kompetencji – kompetencji”. Pojęcie to bezpośrednio związane jest z przekazaniem kompetencji oraz kompetencją do przekazania kompetencji. Tu po raz pierwszy pojawia się problem ewentualnej ekspansji kompetencyjnej UE. Trybunał jednoznacznie przyjął, że jedynym źródłem kompetencji jest UZ, natomiast UE korzysta tylko z takich kompetencji, jakie zostały jej przekazane przez państwa członkowskie. „W przeciwieństwie do suwerennych państw UE nie posiada kompetencji do określania własnych kompetencji (kompetenz – kompetenz). Zasada kompetencji powierzonych nie wyklucza wprawdzie interpretowania postanowień traktatów, których treścią jest przyznanie wspólnotowych zadań lub kompetencji, w świetle celów tych Traktatów, jednak cele te nie stanowią wystarczającej podstawy do konstruowania nowych zadań i kompetencji ani do rozszerzania zadań i kompetencji powierzonych”. Wskazane przekazanie nie ma jednak charakteru bezwzględnego ponieważ odwołując się do zasad prawa międzynarodowego, możliwe jest ponowne przejęcie wskazanych kompetencji przez państwa członkowskie. Tym samym UE nie posiada kompetencji samodzielnych, ale właściwie dzierżawi kompetencje z woli państw członkowskich: „Niemcy są jednym z «panów traktatów»; swoje zobowiązanie Traktatem, zawartym «na czas nieokreślony», opierają na woli długofalowego członkostwa, które w ostateczności mogłoby jednak zostać zniesione przez akt przeciwny”.

Kolejne zagadnienie szczególnie eksponowane w orzeczeniach związanych z ratyfikacją Traktatu z Lizbony to zakres kompetencji, które państwa, w tym przypadku Niemcy, powierzają UE. FTK podkreślił, że granice powierzenia kompetencji UE kończą się w miejscu, powyżej którego państwa traciłyby swoją tożsamość konstytucyjną. Omawiane przekazanie w UZ Niemiec ograniczone jest postanowieniami art. 79 ust. 3 UZ, który definiuje fundamentalne zasady konstytucyjności Niemiec. Należą do nich zasada wolności, demokracji, państwa prawnego, polityki socjalnej, zasada pomocniczości oraz federalnego charakteru państwa. Zasada kompetencji powierzonych stanowi fundamentalną zasadę prawa unijnego, ale również zasadę konstytucyjną, przy czym pierwsza jest „międzynarodowym” wyrazem drugiej³⁶. Powierzenie zatem kompetencji UE nie może naruszać pozostałych postanowień UZ³⁷.

³⁶ J. Barcz, *Wybrane problemy związane z wyrokiem niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 30.06.2009 r. na temat zgodności Traktatu z Lizbony z Ustawą Zasadniczą RFN*, „Europejski Przegląd Sądowy” 9 (2009), s. 15.

³⁷ Szerzej na temat ewolucji zasady pierwszeństwa w orzecznictwie FTK zob.: A. Rainer, *Orzecznictwo niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego a proces integracji europejskiej*, „Studia Europejskie” 1 (1999), s. 1-3; S. Pawłowski, *Zjednoczeni w różnorodności –*

Jednoznaczne podejście do zasady pierwszeństwa prawa unijnego wobec konstytucji prezentuje TKRP. Omawiana kwestia była bezpośrednio przedmiotem orzeczeń w sprawach K 18/04³⁸, K 32/09³⁹ oraz pośrednio w sprawie P 1/05⁴⁰. Należy jednocześnie podkreślić, że TK zasadniczo utrzymuje jednolite stanowisko w zakresie omawianego zagadnienia, mianowicie odrzucenie pierwszeństwa prawa unijnego wobec konstytucji. Artykuł 9 Konstytucji RP wskazuje, że obok prawa stanowionego przez krajowego legislatora, występują również regulacje powstałe poza systemem krajowym. Założono zasadę wzajemnej koegzystencji różnych systemów regulacji, w tym międzynarodowych. Zasadniczo prawo unijne nie stanowi *stricte* zewnętrznego systemu, ponieważ powstał on w granicach kompetencji przekazanych mu przez państwa członkowskie zgodnie z postanowieniami konstytucji oraz przy ich powstaniu uczestniczą przedstawiciele rządów państw członkowskich oraz przedstawiciele obywateli państw członkowskich. Tym samym „na terenie Polski współobowiązują więc podsystemy regulacji prawnych, pochodzące z różnych centrów prawodawczych. Winny one koegzystować na zasadzie obopólnie przyjaznej wykładni i kooperatywnego współstosowania. Okoliczność ta w innej perspektywie ukazuje potencjalną kolizję norm oraz pierwszeństwo jednego z wyróżnionych podsystemów”. Elementem spajającym wielość systemów jest konstytucja, jako najwyższe źródło prawa w Polsce⁴¹.

Określenie pozycji systemu prawa unijnego w tym multicentrycznym porządku prawnym wymaga przeanalizowania całego procesu jego powstania. Pierwszą kwestią jest zakres regulacji prawa unijnego. Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem TS Unia stanowi jedynie w zakresie przekazanych jej kompetencji. Wykładnia art. 90 ust. 1 Konstytucji RP wskazuje, że Polska może przekazać część swoich suwerennych uprawnień organizacji międzynarodowej przy zacho-

perspektywa Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, [w:] *Unia Europejska: zjednoczeni w różnorodności*, s. 147-179,

³⁸ Wyrok TK z dnia 11 maja 2004 r., Traktat Akcesyjny, K 18/04, Dz. U. 2005, Nr 089, poz. 744.

³⁹ Wyrok TK z dnia 24 listopada 2010 r., Traktat Lizboński, K 32/09, Dz. U. 2010, Nr 229, poz. 1506.

⁴⁰ Wyrok TK z 27 kwietnia 2005 r., Europejski Nakaz Aresztowania, P 1/05, Dz. U. 2012, poz. 819.

⁴¹ Szerzej na temat koncepcji multicentryczności systemu prawa zob.: E. Łętowska, *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, „Państwo i Prawo” 4 (2005), s. 3-11; P. Winczorek, *Konstytucja RP a prawo wspólnotowe*, „Państwo i Prawo” 11 (2004), s. 12; S. Biernat, *Prawo Unii Europejskiej a Konstytucja RP i prawo polskie – kilka refleksji*, „Państwo i Prawo” 11 (2004), s. 21; A. Kalisz, *Multicentryczność systemu prawa polskiego a działalność Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 69 (2007), z. 4, s. 35-49.

waniu odpowiedniej procedury. Powyższe postanowienia stanowią podstawę do przekazania części kompetencji. Nie mogą prowadzić do przekazania kompetencji organizacji międzynarodowej prawa do stanowienia regulacji sprzecznej z postanowieniami konstytucji. Trybunał wskazał, że powyższe przekazanie nie może prowadzić do utraty suwerenności przez Polskę lub utraty charakteru demokratycznego państwa prawa. Doprecyzowanie powyższego zagadnienia dokonane zostało w sprawie 32/09, wskazując, że „niezależnie od trudności związanych z ustaleniem szczegółowego katalogu kompetencji nieprzekazywalnych, należy zaliczyć do materii objętych całkowitym zakazem przekazania postanowienia określające zasady naczelnie Konstytucji oraz postanowienia dotyczące praw jednostki wyznaczające tożsamość państwa, w tym w szczególności wymóg zapewnienia ochrony godności człowieka i praw konstytucyjnych, zasadę państwowości, zasadę demokracji, zasadę państwa prawnego, zasadę sprawiedliwości społecznej, zasadę pomocniczości, a także wymóg zapewnienia lepszej realizacji wartości konstytucyjnych i zakaz przekazywania władzy ustrojodawczej oraz kompetencji do kreowania kompetencji”⁴².

Trybunał jednoznacznie podkreśla, że konstytucja stanowi najwyższe źródło praw w Polsce. W stosunku do prawa unijnego wynika ono – po pierwsze – z faktu, że podstawą przystąpienia Polski do UE jest konstytucyjne umocowanie do przeniesienia części suwerennych kompetencji na UE. Po drugie – wynika ono z procedury kontroli konstytucyjności Traktatu Akcesyjnego oraz aktów stanowiących jego integralne składniki. Po trzecie – konstytucja jako akt nadrzędny, który stanowi wyraz woli narodu, nie może być zmieniony przez fakt jego sprzeczności z przepisami prawa unijnego. Trybunał podkreślił, że w takiej sytuacji sam suweren powinien decydować o rozwiązaniu wskazanego konfliktu. Jednocześnie wskazał on trzy możliwe metody: zmianę konstytucji, zmianę prawa unijnego lub wystąpienie z UE⁴³.

⁴² K 32/09

⁴³ Szerzej na temat orzecznictwa TKRP wobec prawa unijnego zob.: B. Banaśzak, *Prawo polskie a prawo Unii Europejskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Europejski Przegląd Sądowy” 12 (2012), s. 49 n.; M. Dobrowolski, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r. (sygn. akt K 18/04) [dot. hierarchii norm prawa wspólnotowego i Konstytucji]*, „Zeszyty Naukowe NSA” 3 (2006), s. 145-160; tenże, *Konstytucyjność Traktatu akcesyjnego w świetle orzeczeń trybunału Konstytucyjnego dotyczących europejskiego nakazu aresztowania*, „Przegląd Sejmowy” 6 (2006), s. 73 n.; tenże, *Podstawowe zasady ustrojowe w europejskich orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 1 (2007), s. 9 n.

PODSUMOWANIE

Przedmiotem artykułu były relacje między TSUE a sądami konstytucyjnymi państw członkowskich. Przedmiot owej współpracy ograniczono do najbardziej problematycznego zagadnienia, jakim bezsprzecznie jest zasada pierwszeństwa prawa unijnego. Wytaczają wąski zakres przedmiotowy, ale szeroki przedział czasowy, ograniczono się do orzeczeń sądów konstytucyjnych najbardziej reprezentatywnych dla omawianego zagadnienia. Konsekwentnie analizę przeprowadzono z uwzględnieniem trzech okresów.

Pierwszy okres odnosi się do początku istnienia UE, gdzie współpraca między państwami założycielskimi koncentrowała się wokół kwestii gospodarczych. W tej części odwołano się do orzecznictwa FTK oraz WTK.

Drugi okres dotyczy nadal współpracy w obrębie kwestii gospodarczych, ale dialog między TS i trybunałami konstytucyjnymi nabiera odrębnego charakteru. Pojawia się pierwszy punkt różnicujący poglądy obydwu wskazanych podmiotów. Wspólnoty europejskie wykonując swoje kompetencje, ocierają się o sferę praw i wolności jednostki, praw fundamentalnych chronionych przez konstytucje państw członkowskich. Ten okres charakteryzuje się przyjęciem kompromisu pomiędzy TS i sądami konstytucyjnymi.

Trzeci okres związany jest już z powstaniem UE, a tym samym rozszerzeniem kompetencji powierzonych na nowe obszary, które do 1992 r. stanowiły domenę państwa narodowego. W tym kontekście pojawia się problem zakresu kompetencji oraz relacji konstytucja–prawo unijne. Ostatnie rozważania rozszerzono o orzeczenia polskiego TK dotyczące zasady pierwszeństwa. Było to podyktowane chęcią wskazania podejścia państw nowo przyjętych do UE. Tym samym konsekwentnie odwołano się do orzecznictwa FTK oraz polskiego TK.

Podsumowując powyższe rozważania, należy wskazać kilka istotnych wniosków.

Należy przede wszystkim podkreślić zasadniczą różnicę w samym przedmiocie rozważań TS i TK. Trybunał Sprawiedliwości za punkt wyjścia w rozważaniach nad zasadą pierwszeństwa przyjmuje moment przekazania kompetencji, czyli poziom, w którym UE „nabywa” więzkę suwerennych praw państw członkowskich i w granicach tychże kompetencji podejmuje działania. Zasadniczą metodą stosowaną przez TS jest wykładnia celowościowa. Zasady dotyczące charakteru prawa unijnego, a zwłaszcza zasadę pierwszeństwa, wyprowadza właśnie z celu, dla którego powołana została UE⁴⁴. Wykładnia TS oparta jest zatem na traktatach założycielskich, które są źródłem kompetencji. Nie podejmuje on nato-

⁴⁴ K o n c e w i c z, *Zasada kompetencji*, s. 642 n.

miast analizy stanu poprzedzającego, co jest oczywiście w pełni uzasadnione. Unia Europejska, jako organizacja, funkcjonuje na podstawie traktatów, które stanowią, jak określił to sam TS, „kartę konstytucyjną” Wspólnoty.

Inaczej sądy konstytucyjne. Zasadniczo akceptują one charakter prawa unijnego i zasady jego obowiązywania. Jednakże w kontekście relacji konstytucja–prawo unijne przyjmują odmienne stanowisko. Pierwsza różnica wynika z samego podejścia do zakresu kompetencji. Należy zauważyć, że sądy konstytucyjne podkreślają: problem umocowania do przeniesienia kompetencji na UE, zakres przenoszonych kompetencji oraz stałość przeniesienia kompetencji. Punkt wyjścia zatem w rozważaniach odnosi się do konstytucyjnego umocowania do przeniesienia kompetencji na organizację międzynarodową. Źródłem są bezsprzecznie konstytucje państw członkowskich. Następnie postanowienia te należy interpretować zgodnie z wszystkimi normami konstytucyjnymi. Należy zatem uwzględnić katalog źródeł prawa obowiązujący w państwach członkowskich oraz nienaruszalność zasad podstawowych stanowiących „jądro konstytucyjności” państw członkowskich. Tym samym wyznaczona została granica kompetencji, które mogą być przedmiotem transferu do uprawnień UE. Ponadto TKRP podkreślił, że nawet zasada wykładni przyjaznej prawu unijnemu ograniczona jest tymi zasadami i nie może prowadzić do naruszenia zasad podstawowych państwa.

Trybunał Sprawiedliwości stoi zatem na stanowisku bezwzględnej zasady pierwszeństwa prawa unijnego, która warunkuje osiągnięcie celów traktatowych. Natomiast trybunały konstytucyjne podkreślają, że najwyższym źródłem prawa w państwie jest konstytucja, ponieważ stanowi ona wyraz woli suwerena oraz jest źródłem kompetencji, w tym również kompetencji UE. Ewolucja orzecznictwa TK oraz orzecznictwa TS wskazuje na próby rozwiązania wskazanego impasu. Pierwsza metoda wypracowana przez FTK w sprawie *Solange II* określona została substytucją funkcjonalną. Oznacza, że TK zrzeka się, ale nie kategorycznie, swoich kompetencji obejmujących kontrolę konstytucyjności prawa unijnego w zakresie praw i wolności jednostki. Jednakże jest to możliwe tylko i wyłącznie wtedy, gdy UE chroni te prawa na poziomie odpowiadającym standardom UZ Niemiec. W tym przypadku państwa nie przenoszą swoich kompetencji w zakresie zasad fundamentalnych, ale „wypożyczają” je UE pod warunkiem stworzenia odpowiedniego poziomu ochrony. Druga metoda zaproponowana przez TK opiera się na wzajemnej kooperacji i poszanowaniu. „Wykładnia ta winna być ponadto oparta na założeniu wzajemnej lojalności pomiędzy instytucjami wspólnotowo-unijnymi a państwami członkowskimi. Założenie to generuje – po stronie ETS – powinność przychylności dla krajowych systemów prawnych, po stronie zaś państw członkowskich – powinność najwyższego standardu respektowania norm

wspólnotowych”. Trybunały konstytucyjne również podkreślają zakres kompetencji, które posiada TS, a jest on wyznaczony zasadą kompetencyjności. „Wykładnia prawa wspólnotowego, dokonywana przez ETS, winna mieścić się w zakresie funkcji i kompetencji przekazanych przez państwa członkowskie na rzecz Wspólnot. Powinna też korelować z zasadą subsydiarności, determinującą działania instytucji wspólnotowo-unijnych”.

Współczesne orzecznictwo TSUE wskazuje na poszanowanie powyżej wymienionych zasad. Jest to szczególnie wyraźne w szerokiej grupie orzeczeń dotyczących ograniczeń swobód rynku wewnętrznego, gdzie akceptuje on ograniczenia stosowane przez państwa członkowskie, których podstawą jest ochrona szczególnych wartości, w tym tożsamości konstytucyjnej. Tytułem przykładu należy wskazać chociażby sprawę *Omega* czy wcześniejsze orzeczenie dotyczące sprawy *Groener*. Trybunał Sprawiedliwości powołuje się na przesłankę porządku publicznego stanowiącą wymóg imperatywny, uzasadniający ograniczenie jednej ze swobód. Tym samym ogranicza osiągnięcie jednego z podstawowych celów unijnych. Warto również podkreślić, że postanowienia Traktatu z Lizbony wzmocniły ochronę omawianych zasad poprzez dookreślenie zakresu przedmiotowego zasady poszanowania tożsamości narodowej państw członkowskich. Zgodnie z art. 4 TUE obejmuje on nie tylko tożsamość kulturową, ale również konstytucyjną⁴⁵.

Reasumując należy podkreślić, że mimo rozbieżności w pojmowaniu i źródle zasady pierwszeństwa, TK i TS dążą do odnalezienia płaszczyzny wzajemnej współpracy. Sądy Konstytucyjne nie wyłączają kompetencji TS, a jedynie wskazują granice jego swobody jurysdykcyjnej. Trybunał Sprawiedliwości natomiast akceptuje różnorodność kulturową i systemową państw członkowskich, dokonując wykładni prawa unijnego przy jej poszanowaniu.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Traktat o Unii Europejskiej, podpisany w Maastricht w dniu 7 lutego 1992, OJ 191 z 29 lipca 1992 r., z późn. zm. Tekst skonsolidowany O J C 325 z dnia 24 grudnia 2002 r.
- Traktat zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre inne akty (Traktat amsterdamski), podpisany w Amsterdamie w dniu 2 października 1997 r., OJ C 340 z dnia 10 listopada 1997 r.

⁴⁵ Szerzej zob.: E. Kr z y s z t o f i k, *Poszanowanie wartości narodowych przesłanką uzasadniającą ograniczenie swobód rynku wewnętrznego*, [w:] *Unia Europejska: zjednoczeni w różnorodności*, s. 437-452.

Traktat zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre inne akty (Traktat nicejski), podpisany w Nicei w dniu 26 lutego 2001 r., OJ C 80/1 z dnia 10 marca 2001 r.

Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany dnia 29 października 2004 r., [w:] J. B a r c z, Przewodnik po Traktacie Konstytucyjnym wraz z tekstem, Warszawa 2005.

Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., Dz. Urz. UE C306 z 17 grudnia 2007 r.

Orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Wyrok z dnia 5 marca 1963 r. w sprawie C 26/62 Van Gend&Loos p.

Wyrok z dnia 15 lipca 1964 r. w sprawie C 6/64 Costa p. ENEL, ECR 1964 p. 585.

Wyrok z dnia 12 listopada 1969 r. w sprawie C 29/69 Stauder p. Stadt Ulm, ECR 1969 p. 419.

Wyrok z dnia 17 grudnia 1970 r. w sprawie C 11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH p. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, ECR1070 p. 1125.

Wyrok z dnia 10 października 1973 r. w sprawie 34/73 Fratelli Variola Spa p. Amministrazione delle finanze dello Stato, ECR 1973 p. 981.

Wyrok z dnia 14 maja 1974 r. w sprawie C 4/73 Nold p. Komisji, ECR 1974 p. 491.

Wyrok z dnia 8 kwietnia 1976 r. w sprawie C 43/75 Defrenne p. Sabena, ECR 1976 p. 455.

Wyrok z dnia 8 kwietnia 1976 r. w sprawie C 106/77, Amministrazione della Finanze dello Stato p. Simmenthal SpA, ECR 1976 p. 455.

Wyrok z dnia 17 września 2002 r. w sprawie C 253/00 Muñoz i Superior Fruiticola, ECR 2002 p. I-7289.

Orzeczenia polskiego Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok TK z dnia 11 maja 2004 r., Traktat Akcesyjny, K 18/04, Dz. U. 2005, Nr 089, poz. 744.

Wyrok TK z dnia 24 listopada 2010 r., Traktat Lizboński, K 32/09, Dz. U. 2010, Nr 229, poz. 1506.

Wyrok TK z 27 kwietnia 2005 r., Europejski Nakaz Aresztowania, P 1/05, Dz. U. 2012, poz. 819.

Orzeczenia Włoskiego Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok Włoskiego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 lutego 1964 r., 14/1964, GC 1964 r.

Wyrok Włoskiego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 grudnia 1965 r., 98/1965, GC 1966 r.

Wyrok Włoskiego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 grudnia 1977 r., 163/1977, GC 1977 r.

Wyrok Włoskiego Trybunału Konstytucyjnego z 5 czerwca 1984 r., 170/1984, GC 1984 r.

Orzeczenia Federalnego Trybunału Konstytucyjnego

Orzeczenie Pierwszego Senatu FTK z dnia 18 października 1967 r., BvR 248/63 i 216/67, BVerfGE t. 22.

Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 5 lipca 1967 r., 2 BvL 29/63, BverfGE t. 22.

Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 9 kwietnia 1971 r., BvR 225/69, BverfGE t. 31.

Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 29 maja 1974 r., BvL 52/71(Solange I), BverfGE t. 37.

Orzeczenie Drugiego Senatu FTK z dnia 8 kwietnia 1987 r., BvR 687/85, BverfGE, t. 75.
Wyrok Drugiego Senatu FTK z dnia 12 października 1993 r., 2 BvR 2134, 2159/92, BVerfGE t. 89.

Wyrok Drugiego Senatu FTK z dnia 7 czerwca 2000 r., 2 BvL 1/97, BVerfGE t. 102.

Literatura

Arnold R.: Orzecznictwo niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego a proces integracji europejskiej, „Studia Europejskie” 1 (1999), s. 95-107.

Barcz J.: Główne reformy strukturalne ustroju Unii Europejskiej, [w:] Traktat z Lizbony. Główne reformy ustrojowe Unii Europejskiej, red. J. Barcz, Warszawa 2008, s. 53-97.

Barcz J.: Wybrane problemy związane z wyrokiem niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 30.06.2009 r. na temat zgodności Traktatu z Lizbony z Ustawą Zasadniczą RFN, „Europejski Przegląd Sądowy” 9 (2009), s. 13-25.

Banaszak B.: Prawo polskie a prawo Unii Europejskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, „Europejski Przegląd Sądowy” 12 (2012), s. 49-69.

Banaszkiewicz B.: Węzłowe problemy w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Zespół orzecznictwa i studiów, 2003, http://www.trybunal.gov.pl/epublikacje/download/Trybunal_sprawiedliwosci.pdf [dostęp: 5.09.2014].

Biernat S.: Prawo Unii Europejskiej a Konstytucja RP i prawo polskie – kilka refleksji, „Państwo i Prawo” 11 (2004), s. 18-27.

Biernat S.: Zasada pierwszeństwa prawa unijnego po Traktacie z Lizbony, „Gdańskie Studia Prawnicze” 25 (2011), s. 47-61.

Dobrowolski M.: Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r. (sygn. akt K 18/04) [dot. hierarchii norm prawa wspólnotowego i Konstytucji], „Zeszyty Naukowe NSA” 3 (2006), s. 145-160.

Dobrowolski M.: Konstytucyjność Traktatu akcesyjnego w świetle orzeczeń trybunału Konstytucyjnego dotyczących europejskiego nakazu aresztowania, „Przegląd Sejmowy” 6 (2006), s. 73-88.

Dobrowolski M.: Podstawowe zasady ustrojowe w europejskich orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego, „Przegląd Sejmowy” 1 (2007), s. 9-20.

Juśtyńska P.: Między supremacją a pierwszeństwem prawa unijnego. Jedność w różnorodności, [w:] Unia Europejska: zjednoczeni w różnorodności, red. C. Mik, Warszawa 2012, s. 111-147.

Kalisz A.: Multicentryczność systemu prawa polskiego a działalność Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 69 (2007), z. 4, s. 35-49.

Koniewicz T.T.: Zasada kompetencji powierzonej Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, Warszawa 2009.

Koniewicz T.T.: Trybunał Konstytucyjny wobec prawa europejskiego, cz. I, „Przegląd Sejmowy” 2 (109) 2012, s. 105-134.

Koniewicz T.T.: Trybunał Konstytucyjny wobec prawa europejskiego, cz. II „Przegląd Sejmowy” 3 (110) 2012, s. 125-160.

Kumm M.: Who is the final arbiter of constitutionality in Europe? Three conceptions of relationship between German Federal Constitutional Court and the European Court of Justice, „Common Market Law Review” 36 (1999), s. 351-386.

- Kutra A.: Kolizje norm konstytucyjnych i wspólnotowych w ujęciu teoretyczno-prawnym, „Europejski Przegląd Sądowy” 5 (2007), s. 23-31.
- Krzysztofik E.: Ewolucja wspólnotowego systemu ochrony praw człowieka, „Studia Prawnicze KUL” 2 (34) 2008, s. 33-50.
- Krzysztofik E.: Poszanowanie wartości narodowych przesłanką uzasadniającą ograniczenie swobód rynku wewnętrznego, [w:] Unia Europejska: zjednoczeni w różnorodności, red. C. Mik, Warszawa 2012, s. 437-452.
- Łętowska E.: Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje, „Państwo i Prawo” 4 (2005), s. 3-10.
- Mikłasiwicz P.: Zasada pierwszeństwa w krajowych porządkach prawnych według orzecznictwa ETS i Sądu I Instancji, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Zespół orzecznictwa i studiów, 2005, <http://www.trybunal.gov.pl/epublikacje/download/PIERWSZENSTWO.pdf> [dostęp: 5.09.2014].
- Pal R.M.: Charakter prawa Unii Europejskiej, [w:] Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej w zarysie, red. A. Kuś, Lublin 2012, s. 303-343.
- Pawłowski S.: Zjednoczeni w różnorodności – perspektywa Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, [w:] Unia Europejska: zjednoczeni w różnorodności, red. C. Mik, Warszawa 2012, s. 147-179.
- Rainer A.: Orzecznictwo niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego a proces integracji europejskiej, „Studia Europejskie” 1 (1999), s. 95-107.
- Sienio T.: Geneza i rozwój procesów integracyjnych w Europie po II wojnie światowej, [w:] Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej w zarysie, red. A. Kuś, Lublin 2012, s. 25-71.
- Winczorek P.: Konstytucja RP a prawo wspólnotowe, „Państwo i Prawo” 11 (2004), s. 3-17.
- Witkowski Z.: Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch w aktualnej fazie jego przemian 1989-2004, Toruń 2004.

CHARAKTER PRAWA UNIJNEGO
W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI
I SĄDÓW KONSTYTUCYJNYCH PAŃSTW CZŁONKOWSKICH

Streszczenie

Niniejszy artykuł podejmuje próbę wykazania zależności pomiędzy stanowiskami Trybunałów Konstytucyjnych państw członkowskich i Trybunału Sprawiedliwości w kwestii definiowania podstawowych zasad prawa unijnego. Przedmiot rozważań ograniczono do najbardziej problematycznego zagadnienia, jakim bezsprzecznie jest zasada pierwszeństwa prawa unijnego. Natomiast ich zakres odnosi się do orzeczeń sądów konstytucyjnych najbardziej reprezentatywnych dla omawianego zagadnienia. Konsekwentnie pracę podzielono na trzy części.

Pierwsza odnosi się do początku istnienia UE gdzie współpraca między państwami założycielskimi koncentrowała się wokół kwestii gospodarczych. W tej części odwołano się do orzecznictwa Federalnego Trybunału Konstytucyjnego oraz Włoskiego Sądu Konstytucyjnego.

Druga dotyczy nadal współpracy w obrębie kwestii gospodarczych, ale dialog między Trybunałem Sprawiedliwości i trybunałami konstytucyjnymi nabiera odrębnego charakteru. Pojawia się pierwszy punkt różnicujący poglądy obydwu wskazanych podmiotów. Wspólnoty europejskie wykonując swoje kompetencje ocierają się o sferę praw i wolności jednostki, praw fundamentalnych

chronionych przez konstytucje państw członkowskich. Ten okres charakteryzuje się przyjęciem kompromisu pomiędzy Trybunałem Sprawiedliwości i trybunałami konstytucyjnymi.

Trzeci okres związany jest już z powstaniem UE, a tym samym rozszerzeniem jej kompetencji na nowe obszary, które do 1992 r. stanowiły domenę państwa narodowego. W tym kontekście pojawia się problem zakresu kompetencji oraz relacji konstytucja – prawo unijne. W tej części omówiono również orzeczenia polskiego Trybunału Konstytucyjnego dotyczące zasady pierwszeństwa, aby ukazać podejście państw nowo przyjętych do UE. Tym samym konsekwentnie odwołano się do orzecznictwa Federalnego Trybunału Konstytucyjnego oraz polskiego Trybunału Konstytucyjnego.

Rozważania zawarte w niniejszym artykule dowodzą, iż mimo rozbieżności w pojmowaniu i źródle zasady pierwszeństwa, trybunały konstytucyjne i Trybunał Sprawiedliwości dążą do odnalezienia płaszczyzny wzajemnej współpracy. Trybunały konstytucyjne nie wyłączają kompetencji Trybunału Sprawiedliwości, a jedynie wskazują granice jego swobody jurydycznej. Trybunał Sprawiedliwości natomiast akceptuje różnorodność kulturową i systemową państw członkowskich, dokonując wykładni prawa unijnego przy jej poszanowaniu.

Słowa kluczowe: prawo Unii Europejskiej, zasada pierwszeństwa, Trybunał Konstytucyjny, Federalny Trybunał Konstytucyjny, Włoski Sąd Konstytucyjny.

THE CHARACTER OF EU LAW LEGISLATION IN THE PRACTICE OF COURT OF JUSTICE AND MEMBER STATE CONSTITUTIONAL TRIBUNALS

S u m m a r y

The purpose of this paper is to show a dependency between the opinions of the Court of Justice and the constitutional courts of the member states with regard to the definition of the basic principles of the EU law. The subject of the discussion focuses on only one principle – supremacy of the EU legislation, which is the most problematic issue. The scope of the discussion refers to opinions of constitutional courts, which are the most relevant for our study. The paper is divided into three chronological parts.

The first part refers to the beginnings of the European Union, where cooperation between the member states focused on economic issues. Here, a reference is made to the opinions of the Federal Constitutional Court and Italian Constitutional Court.

The second part also deals with economic cooperation, but the dialogue between the Court of Justice and constitutional tribunals becomes distinct in its character. Here, the first difference of opinion is demonstrated. Realising their competences, the European Communities take into consideration the rights and freedoms of individuals, fundamental rights protected by the constitutions of the member states. In this part, the adoption of a compromise between the Court of Justice and constitutional courts is presented.

The third part concerns the creation of the EU, and thus the extension of its powers into new areas, which until 1992 were the domain of nation-states. In this context, there arises the problem of the scope of competence as well as the relationship between constitutions and the EU law. This part also considers the rulings of the Polish Constitutional Tribunal on the principle of supremacy to show the attitude of the newly accepted states towards the EU. Thus, the Author makes a reference to the judicature of the Federal Constitutional Court and the Polish Constitutional Tribunal.

The considerations in this paper prove that despite differences regarding the interpretation and origin of the supremacy rule, constitutional courts and the Court of Justice seek to find an area of

cooperation. Constitutional Courts do not suppress the jurisdiction of the Court of Justice but only indicate the limits of its juridical freedom. Whereas the Court of Justice accepts the cultural and systemic diversity of the member states, it interprets the EU law respecting the former.

Key words: EU law, the supremacy principle, Constitutional Tribunal, Federal Constitution Court, Italian Constitutional Court.